

— Κ' ἐγώ, εἶπεν ὁ ὁδοστάτης μετ' ἴσης πεποιθήσεως.

— Ἀλήθεια; ἠρώτησεν ὁ Νοέλ, ἀνάνηφον αἴφνης ἀπὸ τοῦ ρεμβασμοῦ του. Λέγετε.

— Εἶνε κάτι ἄνθρωποι, ὑπέλαβεν ὁ ἀσπαλακοθήρας, πῶς μοιάζουν μ' αὐτὰ τὰ ζωντόβολα πῶς κυνηγῶ καὶ βγάζω τὸ ψωμί μου. Δὲν τὰ βλέπεις, ἀλλὰ περπατοῦν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου καὶ φυτρῶνουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὅπου ἔβρουν ὑγρασία. Μιά φτυαριὰ ξαφνικὴ 'κεῖ πῶς χρειάζεται καὶ τὰ βγάξεις ἐξῶ 'στὴ στιγμῇ. Μοῦ φαίνεται πῶς ἦλθε ἡ ὥρα νὰ καταφέρωμεν τὴ φτυαριὰ.

— Ἐξηγήσου τέλος πάντων, εἶπεν ἀνυπομονῶν ὁ Νοέλ. Ποῖος, νομίζεις σὺ, ὅτι εἶνε ὁ ἔνοχος;

Ἄλλοι ἰσχυροὶ ὠνόμασε τὴν Φακινέταν, κ' ἐπανάλαβε τοὺς σκοτεινοὺς λόγους, οἵτινες τὴν προτεραιαν εἶχον διαφύγει τὸ στόμα τῆς παράφρονος.

— Δὲν θὰ ἦτον ἀδύνατον, ἀπήντησεν ἐσκεμμένως ὁ Νοέλ. Εἰς τὴν ἀβεβαιότητα εἰς τὴν ὁποίαν εὐρισκόμεθα, καμμία ὑπόθεσις, ὅσον παράλογος καὶ ἀν φαίνεται, δὲν πρέπει ν' ἀποκλεισθῇ. Καὶ σὺ, Γριβέ, τὴν ἰδίαν γνώμην ἔχεις;

— Διόλου, κύριε Νοέλ, ἀπήντησεν ὁ ὁδοστάτης. Μὲ τὴν ἀδειάν σου καὶ μὲ τὴν ἀδειαν τοῦ Γιάννη, μοῦ ἦλθε ἄλλη ἰδέα, καὶ ἦλθε καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς εἰς τὴν πόλιν. Ξεύρετε ὅτι σήμερον τὸ πρωὶ μᾶς ἦλθαν σχοινοβάται, κ' ἐγύρισαν μάλιστα τοὺς δρόμους μὲ τὰ τύμπανα. Εἶνε ἕνας μεγάλος μὲ τὰ γένηα κ' ἕνας μικρὸς πῶς τὸν λέγουν *ξαρθρωμένο*. Κάθε πῶς πιάση φωτιά, εἶτε ἐδῶ εἶτε εἰς τὰ κοντινὰ χωριά, αὐτοὶ ξετρυπῶνουν πάντοτε τακτικά, χωρὶς νὰ ζεῦρη κανεὶς ἀπὸ πῶς βγήκαν. Ἀπαντήσατε χθές, καθὼς ἐλέγατε, ἕνα μικρὸν διάβολο, πῶς σὰς ἔφυγε μὲς ἀπὸ τὰ χεῖρα. Δὲν εἶνε τάχα ὁ *ξαρθρωμένος*; Λέγουν ὅτι πηδᾷ εἰς τὸν ἀέρα 'σὰν τόπι.

— Καὶ ἡ γνώμη σου, Γριβέ, ὑπέλαβεν ὁ Νοέλ εἶνε πιθανὴ ὡς ἡ γνώμη τοῦ Γιάννη; ἀλλὰ πρὶν ἀποφανθῇ κανεὶς, πρέπει νὰ μελετηθῇ ὠρίμως τὸ πρᾶγμα.

— Μελετήσατέ το σεῖς. Ἐγὼ στοιχηματίζω ὅτι ὁ *ξαρθρωμένος* ἔβαλε τὴ φωτιά.

— Κ' ἐγὼ στοιχηματίζω ὅτι εἶνε ἡ Φακινέτα, ἐφώνησεν ὁ ἀσπαλακοθήρας. Νὰ μὲ συμπάθησῃ ὁ Γριβέ, ἀλλ' ἐγὼ ἔχω μύτη.

— Ἡ μύτη σου δὲν ἀξίζει μιὰ πεντάρρα, κύριε Γιάννη. Ἐγὼ βάζω τὸ κεφάλι μου...

— Ἐλάτε, μὴ μαλώνετε, διέκοψεν ὁ Νοέλ. Εἰς τῶν δύο σὰς ἔχει, μοῦ φαίνεται, δίκαιον, ἀλλὰ δὲν ἠξεύρω ποῖος. Ἀῦριον εὐθὺς θὰ ἐξετάσω. Θὰ ἰδῶ τὴν Φακινέταν, θὰ ἰδῶ καὶ τοὺς σχοινοβάτας, καὶ θὰ προσπαθῶ ἐπιτηδεῖως νὰ μάθω. Ἄλλὰ, τί νὰ σὰς εἰπῶ! προσέθηκε σκεπτικῶς,

κ' ἐγὼ ὑποπτεύω κάποιον, ὁ ὁποῖος δὲν εἶνε οὔτε ὁ *ξαρθρωμένος*, οὔτε ἡ τρελλή.

— Ποῖος λοιπόν; ἀνέκραξαν οἱ δύο φίλοι τοῦ Νοέλ.

— Μὴ τὸ ἐρωτᾶτε. Αἱ ἐνδείξεις τὰς ὁποίας ἔχω εἶνε ἀόριστοι. Ἡ ὑπόνοιά μου εἶνε αἰσθηματῶδες ἢ σκέψις. Ἄς τ' ἀφήσωμεν τόρα. Ἀῦριον, φίλοι μου, τὴν αὐτὴν ὥραν θὰ σὰς χρειασθῶ. Πρόκειται περὶ ὑποθέσεως κινδυνώδους ἴσως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ συνδρομὴ σας μοῦ εἶνε ἀναγκαία. Θὰ σὰς περιμένω ἐδῶ.

— Ἐρχομαι, κύριε Νοέλ, ἀπήντησεν ὁ ὁδοστάτης.

— Κ' ἐγώ, προσέθηκεν ὁ ἀσπαλακοθήρας. Δὲν ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ μάθῃ...

— Τίποτε. Ὑπεσχέθη νὰ τὸ κρατήσω μυστικόν. Ἐπειτα ὁ κίνδυνος, ἀν ὑπάρξῃ κίνδυνος, θὰ ἦνε δι' ἐμὲ μόνον.

— Καὶ διατὶ τάχα νὰ μείνωμ' ἐξῶ, κύριε Νοέλ, ἠρώτησε προσβληθεὶς ὁ Ρεβού!

— Βέβαια, ὑπέλαβεν ὁ ὁδοστάτης. Ἐγὼ ἠθέλα νὰ εἶχα τόσον κίνδυνον, ὥστε νὰ μὴ περισσεύσῃ διὰ σὰς.

— Λαμπροὶ ἄνθρωποι! εἶπεν ὁ Νοέλ.

Καὶ σφίγγαντες ἀλλήλων τὰς χεῖρας, ἐχωρίσθησαν.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΤΟ ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑΙ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΝ

Ἐξ ἀποφάσεως, μία τῶν μάλλον ἀγνώστων χωρῶν τῆς ὑδρογείου σφαιρας εἶνε καὶ ἡ Ἑλλάς. Καὶ ἐν ταῖς παγκοσμίαις γεωγραφίαις καὶ ἐπὶ τῶν χαρτῶν φέρεται ἀνάκαθεν ὡς ἀποτελοῦσα μέρος τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου. Κατὰ πόσον ὁμοῦς πρᾶγματι ἀνήκει αὐτῇ, τοῦτο οὐδέποτε ἐξηκριβώθη. Ἐρευνηθεῖσα ὑπὸ ἀρχαιολογικῆν καὶ ἱστορικῆν ἔποψιν περισσότερο ἴσως καὶ ἀφ' ὅ,τι ἐχρειάζετο, κοινωνικῶς καὶ ἐθνολογικῶς ἀπέμεινεν ἐν τοῖς πλείστοις σχεδὸν ἄθικτος ἐτι ἐξετάσεως καὶ μελέτης. Ὅπως ὡς πρὸς τόσα ἄλλα, προδήλως καὶ ὡς πρὸς τοῦτο μεγάλως ἔβλαψεν αὐτὴν τὸ ἐνδοξον παρελθόν της. Ἐπὶ μακρὰ ἔτη — καὶ σήμερον δὲ ἀκόμη παρὰ τοῖς ξένοις — ὡς κυρία ιδιότης αὐτῆς ἔθεωρήθη ὅτι ἔτυχε νὰ κατοικηθῇ ἄλλοτε ποτὲ ὑπὸ λαοῦ, ὅστις ἦτο ὁ μάλλον πεπολιτισμένος τοῦ καιροῦ του. Εὐνόητον δὲ ἀποτέλεσμα τούτου ὑπῆρξεν ὅτι πᾶσα μὲν ἡ δέουσα φροντίς καὶ σπουδὴ κατεβλήθη ὅπως διευκρινισθῇ μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν πῶς ἔζων, πῶς ὠμίλουν, πῶς ἐνεδύοντο, πῶς ἔτρωγον, πῶς ἐκοιμῶντο καὶ εἴτι ἄλλο οἱ πρὸ τῶσων ἑκατονταετηρίδων κατοικήσαντες τὸν τόπον αὐτόν, μικροτάτη δὲ

ἀφ' ἑτέρου προσοχῆ ἐδόθη εἰς τὴν σημερινὴν αὐτοῦ κατάστασιν. Τὴν ἀπόδειξιν τῶν ἀνωτέρω θὰ ἠδύνατο νὰ εὔρη πᾶς τις καὶ ἀπλοῦν μόνον βλέμμα ρίπτων εἰς τὰ περὶ Ἑλλάδος γραφόμενα καὶ λεγόμενα ἀλλαχοῦ, μᾶλλον ἀνακριβῆ καὶ συγκεχυμένα συνήθως προκειμένου περὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ταύτης χώρας ἢ αὐτὰ τὰ περὶ τῶν ἀφρικανικῶν αἴφνης φύλων ἢ τῶν ἀσιατικῶν χωρῶν, ἃς ἐξερευνῶσι μετ' ἀδιαλείπτου ἐπιμονῆς στρατιαὶ ὅλα περιηγητῶν καὶ ἱεραποστόλων. Τῆς ἀγνοίας δὲ ταύτης τῶν καθ' ἡμᾶς μετέχομεν κατὰ πολὺ καὶ ἡμεῖσοι ἴδιοι. Τῆς σημερινῆς ἐν τῷ τόπῳ ζωῆς, οἷαν ἐμόρφωσαν αὐτὴν αἱ ἀλληλοδιαδόχοι διαβάσεις ἐπιδρομῶν, οἱ μακροὶ τῆς βαρβαρῶν κατακτήσεως αἰῶνες, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως κατὰ τὸ διάστημα αὐτῶν συνεχῆς πάλη, ἢ βαθμιαία ἤδη εἰσαγωγὴ τοῦ ἐξωθεν πολιτισμοῦ καὶ ἢ κατὰ μικρὸν συνταύτισις πρὸς τὸ εἶδος τοῦ συγχρόνου ἐν τῷ λοιπῷ κόσμῳ βίου, οὐδεὶς βεβαίως θὰ ἠδύνατο νὰ καυχήθῃ ὅτι ἔχει σαφῆ ἰδέαν. Τῆς καθ' αὐτὸ ὄψεως, ἣν παριστᾷ, κανεὶς ἀναμφιβόλως δὲν ἔχει πλήρη συνείδησιν. Τῆς πρὸ ὀλίγων ἔτι δεκαετηρίδων μορφῆς τῆς χώρας ἢ τῆς ὁσμῆρας λεληθότως τελουμένης μεταβολῆς, ἣν ὑφίσταται, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διαγράψῃ τις ἔστω καὶ τὰς μᾶλλον ἐξεχούσας γραμμάς. "Ἄγνωστος καὶ ἀνεκμεταλλεutos εἶνε τῶν ἠθῶν, τῶν ἐθίμων, τῶν παραδόσεων ἡμῶν, τῶν βαθμηδὸν ἐκλείπόντων, ὁ θαυμασιὸς πλοῦτος. Πῶς βιοῖ, πῶς ἐργάζεται, πῶς διοικεῖται ὁ λαὸς ἡμῶν, ὁ ἀληθὴς λαός, ὅχι ὁ τῶν κέντρων καὶ τῶν πρωτευουσῶν, ἀλλ' ἡ μεγάλη μάζα ἢ πληροῦσα τὴν λοιπὴν ἐπιχράτειαν, τελείαν ἀντίληψιν δὲν ἔχομεν. Ὁ διὰ πρώτην φοράν ἀπερχόμενος τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ ἐσωτερικόν θὰ ἠδύνατο ἐπιστρέφων ἐν πλήρει δικαίῳ νὰ λέγῃ ἀπαραλλάκτως ὡς ὁ πολὺπλαγκτος ἐκεῖνος ἦρας τοῦ μελοδρόμου ὅτι ἐπανέρχεται ἐκ τῶν μάλων παραδόξων χωρῶν. Ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀρχιδούκου τῆς Αὐστρίας Ροδόλφου ἤρξατο πρὸ τινος πολυμελῆς ἐταιρεία, ἥς ἀποτελοῦσι μέρος οἱ διασημότεροι τῆς μεγάλης αυτοκρατορίας συγγραφεῖς, ποιηταί, ζωγράφοι, ἱστορικοί, ἠθολόγοι καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες, δημοσιεύουσα μέγα ἔργον, οὗτινος σκοπὸς εἶνε ἡ ἐντελής περιγραφή αὐτῆς ὑπὸ φυσικὴν ἄμα καὶ κοινωνικὴν καὶ ἐθνολογικὴν ἑποψιν. Ἐγὼ δὲ φαντάζομαι ὀλόκληρον καρθαβάνιον ἐκ ζωγράφων ἐπίσης καὶ ποιητῶν καὶ συγγραφέων περιερχόμενον ὁμοίως τὴν μικρὰν Ἑλλάδα μας καὶ ἐξερευνῶν αὐτὴν ὁμοίως ὑπὸ τὰς τρεῖς ταύτας ἐπόψεις, δημοσιεῖον δ' ἔπειτα τὰς ἐντυπώσεις τῆς περιέρχου περιηγήσεως ὑπὸ τὸν τίτλον: *Ταξιδίον Ἑλλήνων ... εἰς Ἑλλάδα.*

Αἱ ἀποκαλύψεις τῶν ἰθαγενῶν τούτων Λιβυ-

κστον θὰ ἦσαν ἐν πολλοῖς σχεδὸν ἀπίστευτοι.

Σὰς ἐγγυῶμαι ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ τὰς ζηλεύσῃ καὶ αὐτὸς ὁ Στάνλεϋ!

*

*

Διὰ νὰ ἐννοήσετε δὲ τοῦτο, φαντασθῆτε διὰ μίαν στιγμὴν τὸ κεφάλαιον ὅπερ θ' ἀφιερῶτο αἴφνης ἐν τῷ θαυμασίῳ αὐτῷ ἔργῳ εἰς τὰς ἑλληνικὰς φυλακὰς. Μολονότι ἀκριβῆς περιγραφή αὐτῶν ἐγὼ δὲν πιστεύω ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ γείνη ποτέ. "Ἄνευ ὑπερβολῆς, ὑποθέτω ὅτι πρὸς τοῦτο δὲν θὰ ἐξήρκει οὐδεμιᾶς γνωστῆς γλώσσης τὸ ἀφιερῶμενον εἰς ἔκφρασιν τῆς φρίκης λεξιλόγιον. Εἰς τῆς φανταστικῆς Κολάσεως τοῦ τὴν ἀπεικόνισιν δὲν θὰ ἰδοίμασεν ἀναμφιβόλως τόσην δυσκολίαν ὁ μέγας ποιητής. Ὁ κατελθὼν εἰς τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος τὰς ὑπογείους κατακόμβας, εἰς τοῦ Παλαμηδίου τὰ ζοφερά ἔγκατα, εἰς τοῦ Βουλευτικῆς τὰς γλοιώδεις κλίμακας, εἰς τοῦ Ρίου τὰ ὑποθαλάσσια ἄντρα, θὰ ἠδύνατο ἐπίσης νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι εἶδε τὰ τρίτα καταχθόνια. "Ἄν δὲν κοκκινίσωσιν αἱ τρίχες αὐτοῦ, ὡς ἔγινε κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ ἰταλικῆς ὄχλου πυρρός ὁ πάγων τοῦ ἐπισκεφθέντος τὴν κόλασιν γιβελίνου αἰδοῦ ἐκ τῆς ἀναλαμπῆς τῶν φλογῶν τῆς, εἰς τὸ πνεῦμά του ὅμως θὰ ἐγγαρχαθῆ ἀνεξαλείπτως τοῦ φοβεροῦ θεάματος ἢ δεινῆ φρίκης. "Ἄν ἐπιχειρήσῃ ν' ἀφηγηθῆ ὅτι εἶδεν, ἢ χεῖρ του θὰ σταματᾷ ἀνίσχυρος καὶ ἢ σκέψις του θὰ παγόνῃ ὑπὸ ριγῶν τρώμου. Ὁ μὴ ἰδὼν καμμίαν τῶν εἰρηκτῶν αὐτῶν ας ἰδεασθῆ ἂν ἠμπορῆ βάρβαρα εἰς ἃ δὲν καταβαίνει ἡλίου ἀκτίς, βόθρους ἐν οἷς μόλις εἰσχωρεῖ ὁ ἀήρ, βᾶθη ἐν οἷς κρατεῖ ἄλυτον σκότος, μορφᾶς οὐδὲν ἐχούσας τὸ ἀνθρώπινον, τέλματα ἰλῦος καὶ ἐγκλήματος, σώματα σηπόμενα ἐν διαρκεῖ ἀκίνησίᾳ, πανδαιμόνιον ἀποκτηνώσεως, ἀργίας καὶ κακοηθείας. Λάβετε ὡς ὑπόδειγμα τὸν Μεδρυσέν. Εἶνε ὁ παράδεισος τῶν φυλακῶν μας. "Ἐχει τὴν αὐλὴν του, τὴν ἰκανῶς εὐρεῖαν, ἣν στεγάζει μέγα κυανοῦ ἀπτικῆς οὐρανοῦ τμήμα. "Ἐχει δωμάτια ἰκανῶς εὐρύχωρα. "Ἐχει τὸν πλάτανόν του, τὸν καθαρίζοντα τὴν ἀτμοσφαιρὰν του καὶ γλυκὺ θροοῦντα ὑπὸ τὸν ἄνεμον καὶ εὐεργετικὴν ἀπλοῦντα τὴν σκιάν του καὶ ἐνθυμίζοντα διὰ τοῦ πρασίνου φυλλώματός του εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν σκέπην του δεσμώτας τὴν ἐξω φύσιν, ἥς ἐστερήθησαν. Καὶ ἰδέτε τί ἀποτρόπαιοι εἶνε! Ἀπολέσατε πᾶσαν ἐλπίδα οἱ εἰσερχόμενοι! Τί θέλει τὴν λαίμητόμον ἢ Ἑλληνικὴν πολιτείαν; Προτιμότερος ὁ βραδὺς θάνατος! Παρατηρήθη ὅτι οἱ βαρῦποινοι κατάδικοι, οἱ ἐξερχόμενοι τυχὸν αὐτοῦ, ἐξέρχονται κατὰ τὰ τρία τέταρτα φυσικοί, ρευματικοί, σκελετοὶ ζῶντες. Καὶ πῶς νὰ μὴ ἐξέρχωνται ἡμίενοι ἢ ἀπεκτηνωμένοι, ἀφοῦ ζωὴ αὐτῶν εἶνε ἢ ὀκλάδην διηνεκῆς στασιμότης, μόνη ἐ-

νασχόλησις ἢ ἀένναος ἰκνηρά καὶ ἀδρανὴς χαρτοπαίξις, ἀήρ των ἢ δυσώδης ἀπόπνοια τοῦ κοιῆ ἀνά εικοσάδας καὶ τριακοντάδας συναγελασμοῦ των ὅπου δὲν θὰ ἐχώρουσιν οὔτε πέντε ἢ δέκα, πνοή των ὁ ρυπαρὸς ἰδρῶς τῶν τοίχων τῆς γηραιᾶς οἰκοδομῆς;

Καὶ ἐν τούτοις—τίς θὰ τὸ ἐπίστευεν!—ὕπαρχει καὶ μία φυλακὴ ἐν Ἑλλάδι, ἧς οἱ τρόφιμοι δὲν κυλῶνται εἰς τὸν βόρβορον, δὲν ἀποκτηνοῦνται, δὲν ἀλληλοκτονοῦσι, δὲν ἀποθηριῶνται. Ὑπάρχει μία φυλακὴ, ἣν διὰ τὴν ἐπισκεφθῆς δὲν ἀναγκάζεσαι νὰ κατέλθῃς εἰς βάθη ἀνήλια, ἧτις δὲν ἀπόζει, ἧς δὲν ἀποκλείουσι τείχη κυκλώπεια τὸν ἀέρα, καὶ τὸ φῶς ἀδιαπέραστοι φραγμοί. Ὑπάρχει μία φυλακὴ, ἐν ἣ δὲν κἀθηνται νυκθήμερόν σταυροποδητεὶ χαρτοπαικτοῦντες οἱ κατὰδικοι, δὲν μένουσι βεβουθισμένοι εἰς τὴν ἰλὴν καὶ τὴν ἀργίαν, δὲν χάνουσι εἰσερχόμενοι τῶν μελῶν των τὴν χρῆσιν, δὲν ἀποβάλλουσι πᾶσαν ζωῆς καὶ ρώμης ἰκμάδα, πᾶν ἀνθρωπισμοῦ ἔχνοσ, πᾶσαν βελτιώσεως ἐλπίδα. Ὑπάρχει μία φυλακὴ, ἐν ἣ δὲν βιοῦσιν ὡς λύκοι μακροβήτεσ, δὲν δικαιτῶνται ὡς χοῖροι, δὲν αὐξάνει, ἀντὶ τὴν ἐκλείπει, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος αὐτῶν ὁ ρύπος. Ὑπάρχει μία φυλακὴ, ἧτις δὲν παρουσιάζει τὴν εἰκόνα παγίδος, εἰς ἧς τὸν μυχὸν ἐπέπεσαν ὕαιναί, μὴ ἀναμένουσαι ἢ τὴν πρώτην τυχοῦσαν εὐκαιρίαν διὰ τὴν ἀποτιναχθῶσιν ἐξ αὐτῆς καὶ τὴν ἀπολυθῶσιν αὐθις ὅπου τὰς καλεῖ τοῦ θηριώδους ἐνστικτοῦ των ἢ ἀργία ὀρμηή. Ὑπάρχει μία φυλακὴ, ἐν ἣ ἐργάζονται!

Καὶ αὕτη εἶνε τὸ Σωφρονιστήριον τῆς Κερκύρας.

* *

Δὲν εἶνε πολὺς καιρὸς ἀφ' ὅτου ἐπεσκέφθην τὸ Παλαμῆδι. Τί τρωῖλαι καὶ τί ἄβυσσοι καὶ τί ἔρεβος καὶ τί ἀγωνιά! Τὸ ἀρχαῖον καὶ φοβερὸν ἐνετικὸν φρούριον, μὴ δυνάμενον πλέον χάρις εἰς τοὺς εἰρηνικοὺς καιροὺς καὶ τὴν μεταβολὴν των πραγμάτων νὰ θερίξῃ διὰ τῶν τηλεβόλων τοῦ ὑπάρξει, εὖρεν ἄλλο μέσον διὰ τὴν κατατρογῆ τοιαύτας, μεταμορφωθὲν εἰς ἀπαισίαν εἰρκτήν. Ὁ ἀναβαίνων διὰ τῶν παρὰ τέσσαρας χιλίων βασιμίδων τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς του καὶ ἐκεῖθεν ἐμβλέπων εἰς τὰ σπλάγχνα του, κάτω, εἰς τὰς ἐσκαμμένας ὑπογείους φυλακάς τοῦ *Μιλτιάδου*, καταλαμβάνεται ὑπὸ σκοτοδίνης. Νομίζεις ὅτι βλέπεις τὰ ἐγκατα πελωρίου τέρατος ζωντανοῦ, κήτους παραδόξου, ὅπερ κατεβρόχθισεν ἑκατοντάδας ὄντων, ἅτινα ἀνακινουῦνται ἀνησυχῶσ ἐν τῶν ἀπειρομεγέθων στομαχιῶν θυλάκων του. Εἶνε δυνατὸν λοιπὸν νὰ ζῶσι—δέκα, εἴκοσι, τριάκοντα ἔτη!—ἄνθρωποι ἐκεῖ μέσα! Εἰ-

νε ὅμοιοι ἡμῶν λοιπὸν τὰ φασματώδη αὐτὰ νευρόσπαστα, τὰ τεθαμμένα πενήκοντα μέτρα ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν ἐφ' ἧς ἴστασαι, ἅτινα ἀνατείνουσι τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν ἥλιον, ὅστις δὲν ἐμφανίζεται, ἀποβλέπουσι πρὸς τὸν οὐρανὸν, ὅστις δὲν τὰ λυπεῖται, ὑψοῦσι πρὸς σέ, τὸν ἐλεύθερον, τὴν πυγμὴν ἀπειλητικὴν, τὸ βλέμμα ἄγριον, τὸ στόμα βλασφημοῦν; Καὶ εἶνε ὅμοιοι ἡμῶν πράγματι καὶ ζῶσιν ἐν τούτοις. Ζῶσιν εἰς τὰς κρύπτας των αὐτὰς, εἰς τὰ ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ βράχου σκαφέντα κάθυγρα δωμάτια των, εἰς τὰ κρησφύγετά των τὰ σιωδῆ. Ζῶσιν ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ἔχοντες ὡς στῶμα τὸ ἐδαφος, τὸ χῶμα, ὡς θέρμανσιν τῶν βδελυρῶν σαρκίων των τὴν ἐπαφήν, ὡς ὀρίζοντα τὸν ἀπέναντί των τοῖχον. Ζῶσιν εἰς τὰς ὀπάς των, εἰς ἃς σύρονται καὶ εἰσχωροῦσιν ἔρποντες ὡς ἀγριμαῖα, ζῶσιν εἰς τὰς τρύπας των αἰτίνας θὰ ἠδύνατο νὰ χρῶσι μόνον ὡς κατοικίαι ἀσπαλάκων, ζῶσιν εἰς τὸν *Ἀράπην*, τὸ φοβερὸν ὑποχθόνιον σπήλαιον, ὅπου οὐδέ ποτε εἰσῆλθε φῶς, ὅπου κατέρχεσαι διὰ περιαιρετῶν κλιμάκων εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀλλεπαλλήλους λάκκους, τὸν ἕνα βαθύτερον τοῦ ἄλλου, τὸν ἕνα ζοφερώτερον τοῦ ἄλλου, τὸν ἕνα ἀπαισιώτερον τοῦ ἄλλου, ὅπου τὸ φέγγος τῶν λύχνων σβέννυται αὐτομάτως ἐκ τῆς ὑγρασίας, ὅπου ἀσφυκτικῶς μετὰ ἐν μόλις ἀπὸ τῆς εἰσόδου σου λεπτόν, ὀπόθεν ἐξερχόμενος φέρεις τεθαμβωμένους ὡς νὰ ἐτυφλώθῃς αἰφνης τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ θαμβοῦντα τὰ ὄψα καὶ τὴν κεφαλὴν ἰλιγγιώσαν, ὡς νὰ ἀνέβῃς ἀπὸ τινος τῶν μυθολογουμένων ἐκείνων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μαντικῶν ἄντρων, δι' ὧν ἐτελεῖτο ἢ εἰς Ἄδου κατάβασις. . .

Καὶ τότε, ἐπισκεπτόμενος τὸ Σωφρονιστήριον, δὲν δύναμαι νὰ μὴ κάμω τὴν σύγκρισιν. . .

Ἄναμφιβόλως τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν εἶνε ἑλληνικὴ φυλακὴ!

* *

Πράγματι, εἶνε ἐν ἐκ τῶν εὐεργετικῶν ἰδρυμάτων, ἅτινα ὀφείλει ἡ Ἐπτάνησος εἰς τὴν Προστασίαν. Τὸν Μέγαν Ἀρροστήν Οὐάρδον Δούγλας ἐπὶ πολὺ θὰ ἔχη ἀφορμὴν νὰ ἐνθυμηθῆται ὁ τόπος. Γέρων αὐστηρὸς καὶ ὑποπτος καὶ εὐερέθιστος, ἐκυβέρνησε τὴν χώραν μὲ συγκεκριημένα τὰ ἥνια καὶ τὴν μᾶστιγα εἰς τὸν ἀέρα. Τίποτε δὲν παρέλειπεν ἀφ' ὅσα ἐχρειάζοντο ὅπως καταστήσῃ τὴν ἀγγλικὴν δυνάμιν σεβαστοτέραν καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν νησιωτῶν πλήρη. Οὔτε στασιαστικὰς ἐκδηλώσεις ἠνείχετο, οὔτε τὰς φιλελευθέρους ὁρμὰς ἄφινεν ἀχαλιναγωγήτους, οὔτε εἰς τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα ἠρέσκετο. Ἐξαιρετικὴν δὲ ἰδίως αὐστηρότητα ἀνέπτυξε κατὰ τὰ 1838, ὅτε ἀνεκαλύφθη ἡ ἄλλη πάλιν παράδο-

ξος εκείνη προπαγάνδα του καιρού εκείνου, ή καλουμένη *Φιλορθόδοξος Έταιρία*, ής έδρευούσης έν Αθήναις, αλλά και πλείστα μέλη άριθμούσης έν Έπτανήσω, σκοπός ήτο ή βάπτισις του Όθωνος όρθοδόξου, ή επανάστασις του Ιονίου, ή κήρυξις τής ένώσεως αυτού μετά τής Ελλάδος, ή σύνδεσις τής έκκλησίας τής Ελλάδος και τής τήςΚωνσταντινουπόλεως διοικητικώς και ή εξέγερσις των υπό την Τουρκίαν ελληνικων χωρων. Επί τή περιστάσει ταύτη ο Δούγλας εις πλείστας προέβη συλλήψεις και έξορίας διαπρεπεστάτων μάλιστα άνδρων και εις σοβαρώτατα προέβη μέτρα. Τοιούτον δέ δεικνύει αυτόν και ή έν τή αίθουση τής Γερουσίας προτομή του, δι' ής παρίσταται σύνοφρυς και συθρωπός και συγνός σχεδόν. Άλλ' έν τούτοις οι Ιόνιοι εύγνωμονούσι προς αυτόν και ιδιαίτερος μάλιστα όβελίσκος επί τούτω άνεγερθείς έν τή πλατεία προς τιμήν του έκδηλοί τήν εύγνωμοσύνην των ταύτην. Διότι συγχρόνως ήγάπησε και τους ύπηκόους αυτού και έμερίμνησεν ύπερ τής προόδου τής χώρας. Επηύξησε και έβελτίωσε τó υπό του "Αδαμς κατασκευασθέν ύδραγωγείον, έκανόνισε τά κατά τήν άκριβή ένέργειαν τής τοπικής νομοθεσίας, ύδρυσε τó Ιόνιον Γυμνάσιον και έσύστησε τó Φρενοκομείον. (Ιδιαίτερα παρένθεσις: δι' όλα δέ τά δημόσια ταύτα έργα ο προϋπολογισμός του μικρού κράτους επ' αυτού ειχεν ίσοζύγιον και *περίσσευμα* έτι). Μεταξύ δέ των άλλων ύδρυσε και τó Σωφρονιστήριον τούτου. Τόν θεμέλιον λίθον αυτού έθηκε τή 19η Άπριλίου 1840, έν μεγάλη πομπή, καθ' ήν εξέφώνησε και κατάλληλον επί τή περιστάσει λόγον. Άπετελειώθη δ' έπειτα τó κτίριον και έλειτούργει καθ' όλον τής Προστασίας τó διάστημα. Άκόμη δέ ιστορεΐται ή τάξις ή έν αυτόω και ή ασφάλεια και ο άριστος διοργανισμός.

* *

Με τήν μεταβολήν των πραγμάτων έννοεΐται ότι ταύτα δέν ήτο φυσικόν να διατηρηθώσιν. Υπό τήν ελληνικήν διοίκησιν άπόλωσε βεβαίως πολλά των προσόντων, άτινα καθίστων αυτό μοναδικόν διά τήν Ελλάδα κατάστημα. Άλλ' όσον και άν παρήλλαξε και άν κατέπεσε και άν παραμεληται, άπομένει αναμφιβόλως πάντοτε πρωτοτυπότατον δημόσιον ίδρυμα, όμοιον του όποίου δέν θα είχομεν να επιδειξώμεν άλλο.

Ρωμαντικωτάτη εΐνε ή θέσις αυτού. Κεΐται, έν τέταρτον περίπου έξω τής πόλεως, επί μικρού ύψώματος, ούτινος εκείθεν χάριεσσα κυλιεται κλιτύς, κατάφυτος και καταπρασινή. Βρέχει ραγδαίως καθ' ήν στιγμήν μεταβαίνομεν εις αυτό, αλλά και ούτω υπό τήν βροχήν γελά και φαϊδρόν άπλοΐται τó τοπίον, τυλισσόμενον εις έ-

λαφράς όμίχλης νέφος. Καλλιεργημένη και χλοάζουσα όλη ή περίξ έκτασις και οι γήλοφοι και οι άγροί. Ημερωτάτη άποψις. Έκατέρωθεν τής όδοϋ, ήν διέρχεται ή άμαξα, αύλακες χωρίζουσι τήν γήν, προβάλλουσιν από του εδάφους τήν κορυφήν άρίστορα φυτά, νεωστή φαίνεται άνακινήθην τó χώμα προς γεώργησιν. Όλη ή θέα του μέρους όμοιάζει περιοχήν άγροτικής έπαύλεως. Και ως τοιαύτην εκλαμβάνεις τó δεσπόζον τής έκτάσεως κτίριον. Εγώ τούλάχιστον άνέμενον να εύρω έξωθεν αυτού οικοδόεσποιναν τροφοδοτούσαν πυκνουμένης γύρω της και κραζούσας όρνιθας, έξοχικου οικήματος φιλόξενον στέγην, καλήν έστίαν πρό τής όποιας να στεγνώσωμεν τά διάβροχα ήμών ένδύματα. . .

Εΐνε δέ πράγματι και άγροτική άμα έπαυλις υπό μίαν έποψιν ή φυλακή αυτη. Όλη ή περίξ της έκτασις, οι καλλιεργημένοι ούτοι άγροί, ή θάλλουσα φυτεία άνήκουσιν εις αυτό, εΐνε κτήσεις του. Και τά κτήματά του αυτά τά έπιμελείται αυτό τó ίδιον δια των έγκατοίκων του. Καθ' ώρισμένας ήμέρας και ώρας εξέρχονται οι έν αυτόω φυλασσόμενοι υπό συνοδείαν και εργάζονται εις τους άγρούς των. Κατάδικοι άμα και γεωργοί και ιδιοκτήται. Εις αυτούς όφείλεται όλης τής περιοχής του ή ώραία άποψις και ή άνθοΐσα χάρις. Καταγίνονται δέ εις τήν καλλιέργειαν αυτής μετ' ιδιαζούσης ευαρεσκείας και δραστηριότητας. Άναπνέουν ούτω τον άέρα τής θαλάσσης και τής έξοχής, διαθέτουν ικανόν μέρος του καιρού των, όστις άλλως θα διέρρεεν άχρηστος και άνιαρος, εις ενασχόλησιν τερπνήν και γνώριμον ίσως εις πολλούς έξ αυτών και εκ των προτέρων, δοκιμάζουν, καιτοι φρουρούμενοι, τó συναίσθημα εΐδους τινός μικράς έλευθερίας παρεχομένης δια του μέσου τούτου εις αυτούς και εισκιμίζουον άμα και όχι αξιοκαταφρόνητον χρηματικόν ποσόν εις τó καταστήματός των τó ταμείον εκ των προσόδων των κτημάτων τούτων, αίτινες άνεκαθεν ήσαν ώρισμένοι δια τήν ιδιαιτέραν αυτού ύπηρεσίαν και τήν καλήν συντήρησιν.

* *

Εισερχόμεθα. Ημερος ή όψις και αυτών των δεσμοφυλάκων και αυτών των φρουρών και αυτών των κλειδούχων. Βαρείαι όμως αι κλειδες και στερεά τά κλειθρα και αι κικκλιδες ισχυραί. Η έν αυτόω διαμονή των κατοίκων του δυναται να θεωρηθή ήγγυημένη περισσότερον ή εις όλους τους βόθρους και τά ύπόγεια των άλλων ειρκτών μας. Τó πνεΐμα ύφ' ό καθρητίσθη τó σχέδιόν του και όπερ έπεκράτησεν εις τήν κατασκευήν του φαίνεται ότι ήτο να γείνη τοιοϋτον ώστε να μη ταλαιπωρουνται μεν οι έν αυτόω δικαιτώμενοι, να μη ήμποροϋν όμως συγχρόνως να συλλάβουν και τήν έσφαλμένην ιδέαν

ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ τὸ ἐγκαταλίπουν εὐκόλως. Τὸν ἄριστον αὐτοῦ διοργανισμόν, περὶ οὗ τόσα λέγονται, εἰκονίζει κάλλιστα ἡ περιεργότατη ἀρχιτεκτονικὴ του. Ὑπὸ ἐποψίν ἀσφαλείας εἶνε σχεδὸν τέλειον. Μέγα καὶ παχὺ τείχος, καλῶς φρουρούμενον, περιβάλλει τὸ ὅλον οἰκοδόμημα. Τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ ἀποτελεῖ εὐρὺν κύκλον, ὅστις διαιρεῖται εἰς δέκα ἰσομεγέθεις καὶ ἰσομήκεις ἀκτῖνας, ἀγομένας ἀπὸ τοῦ κέντρου εἰς τὴν περιφέρειαν. Οἱ τοῖχοι τῶν ἀκτῖνων τούτων εἶνε ἰκανῶς ὑψηλοί, ἀποχωρίζοντες ὀλοτελῶς τὴν μίαν ἀπὸ τῆς ἄλλης, εἰς τρόπον ὥστε οὐδεμίαν νὰ δύνανται νὰ ἔχωσι συγκοινωνίαν πρὸς ἄλληλας, τὰ δὲ μεταξύ τῶν τοίχων διαστήματα ἰκανῶς ἀπέχοντα. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀκτῖνων αὐτῶν εἶνε ἄστεγον. Μόνον τὸ πρὸς τὴν περιφέρειαν ἄκρον ἐκάστης εἶνε ἐστεγασμένον καλῶς ἄνωθεν καὶ ἀποτελεῖ διὰ τοῦ ὀπισθεν τείχους, τῶν δύο πλευρικῶν τοίχων καὶ κιγκλιδώματος φράσσοντος τὸ ἐντεῦθεν πρὸς τὸ κέντρον μέρος τὰ διαμερίσματα, ἐν οἷς μένουσιν οἱ κάτοικοι, χωριζόμενα καὶ ταῦτα ἐν τῷ μεταξύ εἰς δύο δωμάτια. Εὐνόητον ἐπομένως ὅτι μόνη ἐξόδος τῶν ἐντὸς τῶν ἀκτῖνων, φρασσομένων ὀπισθεν μὲν ὑπὸ τοῦ κοινῦ τείχους, ἐκατέρωθεν δὲ ὑπὸ τῶν τοίχων τῶν διαιρούντων τὸν κύκλον, ἀπομένει ἢ πρὸς τὸ κέντρον, ἀφ' ἧς δὲν εἶνε βεβαίως εὐκόλον νὰ δραπετεύσῃ τις. Ἄλλως τε δὲ τὸ κέντρον τοῦτο ἀποτελεῖ οἰκοδομή, ἧς τὸ μὲν ἰσόγειον πάτωμα κατέχουσι τὰ διάφορα γραφεῖα, τὸ δὲ ἄνω ἐχρησίμευεν ὡς κατοικία τοῦ διευθυντοῦ. Συνίσταται δὲ τὸ ἄνω τοῦτο πάτωμα ἐκ μιᾶς καὶ μόνης αἰθούσης, κυκλικῆς ἐπίσης καὶ ἰσαριθμηα ἔχουσης τὰ παράθυρα πρὸς τὰ δέκα τοῦ δεσποτηρίου τμήματα. Ἐκαστον παράθυρον τῆς αἰθούσης ταύτης ἀνταποκρίνεται καὶ πρὸς μίαν ἀκτῖνα. Οὕτω δὲ ὁ διευθυντὴς ἐν μιᾷ στιγμῇ ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ὅ,τι ἐτελείτο ἐν ὁποιαδήποτε ἐξ αὐτῶν. Συγχρόνως δὲ ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ταύτης σκοπιᾶς καὶ ὅλον τὸ κτίριον, δι' ἐνὸς βλέμματος περιβαλλὼν αὐτὸ καὶ καθορῶν τί συμβαίνει καθ' ὅλην του τὴν περιοχὴν καὶ ἀμέσως δυνάμενος νὰ δώσῃ τὰς δεούσας διαταγὰς καὶ ἔχων οὕτω ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐπιτήρησιν καὶ φυλακισμένους, καὶ φρουροὺς, καὶ ἐπιστάτας, καὶ εἰσερχομένους, καὶ ἐξερχομένους, καὶ τοὺς διαβάτας ἔτι τοὺς ἐξωθεν αὐτοῦ περῶντας.

*
* *

Σήμερον ὅμως ἤλλαξεν ἐξ ὀλοκλήρου προσορισμόν. Ὁ διευθυντὴς δὲν κατοικεῖ πλέον ἐν αὐτῇ. Τὸ διευθυντήριον κεῖται κάτω, μετὰ τῶν ἄλλων γραφείων. Καὶ ἡ κυκλικὴ αἰθουσα μεταποιήθη προχειρῶς... εἰς ἐκκλησίαν.

Διότι καὶ ἐκκλησιάζονται οἱ ἐγγλεῖστοι ἐν τῇ παραδόξῳ ταύτῃ φυλακῇ.

Ἀπέναντι τῆς κλίμακος, δι' ἧς ἀνέρχονται εἰς αὐτήν, κατεσκευάσθη μικρὸς νάρθηξ καὶ ἱερὸν ἐκ σανίδων, ἐξωθεν τοῦ ὁποίου ἐκρεμασθησαν καὶ ἐξωγραφῆθησαν εἰκόνες τινὲς ἁγίων. Δύο κηροπήγια ἐτέθησαν παρ' αὐτό. Ἄλλη μεταβολὴ οὐδεμία. Τὸ ἀπλῶν τοῦτο καὶ οὕτω διασκευασθὲν γυμνὸν δωμάτιον εἶνε τὸ τέμενος τῶν πτωχῶν καταδικῶν.

Καὶ λειτουργεῖ ἐν αὐτῷ τακτικῶς ἱερεὺς ἐπὶ τούτῳ καὶ ὁδηγοῦνται εἰς αὐτὸ οἱ φυλακισμένοι ὅλοι, διαδοχικῶς ἀνὰ δέκα ἢ εἴκοσι καθ' ἑκάστην Κυριακὴν, συνοδευόμενοι πάντοτε ὑπὸ τῆς ἀναλόγου φρουρᾶς μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ἐκπληρώσεως τῶν θρησκευτικῶν τῶν καθηκόντων, καὶ προσεύχονται καὶ ἐνωτίζονται τῶν θείων ῥημάτων καὶ κλίνουσι πρὸ τῆς τελουμένης χάριν αὐτῶν μυσταγωγίας τὴν κεφαλὴν μετ' ἄληθους πολλάκις εὐλαθείας καὶ συντριβῆς εἰλικρινοῦς καὶ κατανύξεως συγνιούσης. Προσέρχονται δὲ πάντες προθύμως καὶ ὡς εἰς ὑποχρέωσιν, ἦν οὐ μόνον στέργουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Εἰς μόνος, ὡς μοι εἶπον, ἠρνήθη ποτέ, ἄγνωστον διατί, νὰ προσέλθῃ μετὰ τῶν ἄλλων. Οὐδεμία ὅμως παρεκτροπὴ ἀναφέρεται συμβᾶσα κατὰ τὸ διάστημα τῆς λειτουργίας καὶ ἐν γένει τῆς διαμονῆς τῶν φυλακισμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

*
* *

Ὁ ἐντὸς τῶν ἀκτῖνων βίος τῶν φυλακισμένων εἶνε ἀρκούντως ἄνετος. Καὶ τὰ δωμάτια αὐτῶν εἶνε σχετικῶς εὐρύχωρα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐτοῖς διαιωμένων ὑπῆρξε πάντοτε περιορισμένος. Οἱ τότε ἐγκλεισμένοι ἐν τῷ Σωφρονιστηρίῳ δὲν πρέπει νὰ υπερβαίνουν τοὺς ἑκατὸν πενήτηκοντα. Ἀναλογοῦσιν ἐπομένως δεκαπέντε δι' ἑκάστην ἀκτῖνα. Καὶ λείπει συνεπῶς τὸ ἀναπόφευκτον ἀλληλοστίβαγμα καὶ ὁ ἀπαίσιος συγκυλισμὸς καὶ τὸ εἰς μίαν πολυμελῆ καὶ πολύμορφον μάζαν σύμφυμα. Ὑπάρχει ὁ ἀρκῶν χώρος διὰ νὰ κοιμῶνται καὶ διὰ νὰ κάθηνται καὶ διὰ νὰ κινῶνται ὀλίγον οἱ ἄνθρωποι. Ὑπάρχει μάλιστα ἀρκούσα θέσις διὰ νὰ τοποθετῶνται καὶ τὰ χρεῖώδη αὐτοῖς διὰ τὴν ἐργασίαν των. Διότι ἐκτὸς τῆς γεωργικῆς ἐργάζονται καὶ ἄλλως. Οἱ γνωρίζοντες τέχνην τινὰ ἢ ἐπαγγελλόμενοι τοιαύτην προτοῦ φυλακισθῶσιν δὲν διακόπτουσι τὴν ἐξάσκησιν αὐτῆς ἂν εἰσέλθωσι ἐδῶ. Μία ἀκτὶς πρὸ τῆς ὁποίας διερχόμεθα εἶνε ἡ τῶν ὑποδηματοποιῶν. Ἐχουν στήσῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ διαμερισμάτος των τὸ σύνθηες χαμηλὸν τραπέζιον καὶ καθήμενοι περὶ ἐργάζονται ἐν ἄκρᾳ προσοχῇ καὶ εὐσυνειδησίᾳ. Ἄλλος κόπτει διὰ μικροῦ μαχαίριδιου λωρίδας, ἄλλος καρφώνει τοὺς ἀπαιτούμενους ἤλους ἐπὶ τοῦ πέλματος ἐτοίμου ἤδη ὑποδήματος, ἄλλος βρέχει ἐντὸς παρακειμένου ἀγγείου ὕδατος τὰ δέρματα.

Ἄλλη εἶνε ἡ ἀκτίς τῶν ζυλουργῶν. Ἄλλη ἡ τῶν λεπτοουργῶν. Ἄλλ' οὔτε καθολικὴ εἶνε ὡς ἄλλοτε πλέον ἢ ἐργασία, καὶ τῆς ἀναπτύξεως ἦν εἶχε λάβη πολὺ καθυστερεῖ. Ἄλλοτε δι' ἐκάστην τέχνην ὑπῆρχεν ἰδιαιτέρον τμήμα, ἐφωδιασμένον μὲ πάντα τ' ἀπαιτούμενα καὶ παρέχον πάσας τὰς εὐκολίας εἰς τὸν ἐπιχειροῦντα νὰ ἐργασθῇ. Ἡ διευθυνσις ἐπέβλεπε καὶ ὠριζε τὴν ἐργασίαν. Τὰ ἔργα τῶν κρατουμένων ἦσαν τελειότατα καὶ ἐπωλοῦντο ἀκριβώτατα. Τὸ Σωφρονιστήριον διεξῆγεν ἀληθὲς ἐμπόριον.

* *

Εἶνε δὲ δυστύχημα ὅτι εἰς τὰς χεῖρας τῆς διοικήσεώς μας καὶ ἂν εὐρεθῇ τι ἐκ τῶν προτέρων καλὸν καταστρέφεται βαθμηδόν. Τὸ Σωφρονιστήριον λόγου χάριν τοῦτο πρὸ πολλοῦ ἔχει ἀφεθῆ σχεδὸν εἰς τὴν τύχην του, περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν διευθυνόντων ἐκάστοτε αὐτοὺς οὐδεμία δίδεται προσοχή, καὶ ἂν εὐρεθῇ τις τοιοῦτος ἐπιθυμῶν νὰ μεριμνήσῃ περὶ αὐτοῦ πράγματι καὶ νὰ τὸ διευθύνῃ καταλλήλως, ἢ παροχὴ τῶν πρὸς τοῦτο χρησίμων μέσων εἶνε φειδωλοτάτη πρὸς αὐτὸν. Τὸ δὲ πρᾶγμα καταπτᾶ ἀστεῖον προκειμένου περὶ ἰδρύματος, ὅπερ μᾶλλον ὠφέλειαν θὰ προσέφευεν εἰς τὸ δημόσιον ἢ δαπάνην θ' ἀπῆται. Ἐκτὸς τῶν προσόδων τῶν κτημάτων αὐτοῦ, πλεῖστα ἄλλα κέρδη καλῶς διοικούμενον θὰ ἠδύνατο νὰ πορίζῃ. Ἐν Κερκύρα μοι ἀνέφερον ὡς παράδειγμα ὅτι ἐσχάτως δι' ἐργασίαν τινὰ δι' ἣν ὁ ἀρμόδιος μηχανικὸς εἶχεν ὑπολογίση ἰκανῶς ὑπέρογκον ποσόν, χρησιμοποίησας ὁ νῦν διευθύνων αὐτὸ τοὺς κρατουμένους ὠφέλησε τὸ δημόσιον περὶ τὴν δεκάδα χιλιάδων δραχμῶν. Καὶ εἰς πάσας δὲ τὰς δεούσας ἐπισκευὰς καὶ εἰς εἴ τι ἄλλο χρησιμοποιοῦμενοι πολλὰ ἐκ τῶν χάριν τῆς συντηρήσεως τοῦ ἰδρύματος ὀριζομένων πρὸς ἐξόδουσις ὠφελουσίσι ἐπίσης τὴν διατρέφουσαν αὐτοὺς ἀρχήν. Δὲν ἐχρειαζόντο δὲ βεβαίως μεγάλα πράγματα ὅπως ἀναζωογονηθῇ, ὅπως λάβῃ τὴν προτέραν αὐτοῦ ὄψιν, ὅπως καταστῇ, σχεδὸν εἰπεῖν ἐκτὸς φυλακῆς ἀνθρωπίνης καὶ μικρὸν ἄμα βιομηχανικὸν πρωτότυπον εἰς τὸ εἶδός του κατὰ τὴν ἀστυχίαν.

* *

Τοιοῦτον εἶνε τὸ περιεργον αὐτὸ ἴδρυμα, ὑπὸ πάσαν ἐποψίαν ἄξιον καὶ παρατηρήσεως καὶ λόγου. Δι' ἐμὲ τοῦλάχιστον ἡ ἐπίσκεψίς του ὑπῆρξε διδασκτικωτάτη. Καὶ ἐξέρχομαι ἀφ' οὗ διεμείνα περὶ τὴν μίαν ἐν αὐτῷ ὥραν, μ' ἐπίσης ἐλεύθερον ὡς ὅτε εἰσῆλθον τὸ στήθος καὶ ἀκώλυτον τὴν ἀναπνοὴν καὶ καθαρὰν τὴν σκέψιν. Ποῦ ὁ ἐφιάλτης ἐκεῖνος τοῦ Παλαμηδίου! . .

ΜΙΧΑΗΛ ΜΗΤΣΑΚΗΣ

ΣΑΙΞΠΗΡ

Βίος καὶ ἔργα αὐτοῦ.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον.)

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ θεατρικοῦ αὐτοῦ σταδίου ἐπάλασε πρὸς τὴν πενίαν, ἐργαζόμενος ἀνεκδότως πρὸς συντηρήσιν τῆς οἰκογενείας του καὶ τῶν ἑαυτοῦ γονέων, οἵτινες εἶχον περιέλθει εἰς χρηματικὰς δυσχερείας. Ἐκ τοῦ Rowe μανθάνομεν ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς τὴν γενέθλιον πόλιν, ἀφ' οὗ παρῆλθε πᾶς κίνδυνος καταδιώξεως παρὰ τοῦ Θωμᾶ Λούση. Ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἐπανῆλθεν εἰς Στρατφόρδην, εἶνε ὅμως πιθανόν ὅτι δὲν θὰ ἐτόλμησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὰ κτήματα τοῦ Λούση, πρὶν ἢ παρέλθῃ ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα. Ὡς δὲ ἐκ τῶν μετέπειτα δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, προσωρινῆ ὄλως ἦτον ἢ εἰς Στρατφόρδην ἐπάνοδος του, γὰν ὑποκριτῶν τοῦ τότε καιροῦ ζώντων, κατὰ γενικὸν κανόνα, βίον πλάνητα καὶ μακρὰν τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν.

Πάντες οἱ θεατρικοὶ θίασοι ἐπεσκέπτοντο διὰ ἀφόρους πόλεις· εἶνε δὲ σχεδὸν βέβαιον ὅτι καὶ ὁ Σαίξπηρ θὰ εἶχε πράξει τὸ αὐτό. Ἀλλὰ ποῖαν διεύθυνσιν ἔλαβε καὶ τίνας ἦσαν οἱ συνέταιροί του, ἄγνωστον. Οὐδὲ ἔγνος τοῦ βίου αὐτοῦ ἀποκαλύπτεται ἐπὶ πέντε ἔτη, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1587—1592, ὅτε ἀνευρίσκομεν αὐτὸν ὑποκριτὴν ἐξέχοντα καὶ δραματοποιόν. Τὸ χρονικὸν δὲ τοῦτο διάστημα θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Halliwell ἢ πρώτη περίοδος τῆς φιλολογικῆς παιδείσεως τοῦ ποιητοῦ. Ἀποχωρήσας προῶρως ἐκ τοῦ σχολείου, ζῶν μετὰ συγγενῶν ἀπαιδευτῶν, καὶ εἰς βάνουσα ἐνασχολούμενος ἔργα, δὲν ἦτο δυνατόν, ὡς ὁ μνημονευθεὶς βιογράφος τοῦ ποιητοῦ εἰκάζει, νὰ εἶχεν ἀρκούσαν μαθησιν. Ἄλλ' ἐν Λονδίῳ ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ προμηθεύηται παντὸς εἶδους βιβλία, καὶ σχεδὸν καθ' ἐκάστην ν' ἀκροᾶται τῶν ἀρίστων δραματικῶν ἔργων. Οὐδεμία κριβολία ὅτι τότε ἐσπούδασε καὶ ξένας γλώσσας, καὶ ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ διατριβῆς, ἠύξησε τὰς κλασικὰς αὐτοῦ γνώσεις. Οἱ ἔρωτες τοῦ Ὁβιδίου φέρ' εἰπεῖν, ἐξ ὧν ἤρυστο πλεῖστα ἀποφθέγματα, δὲν ἦτο βιβλίον ὅπερ ἀνέγνω ἐν τῷ δημοσίῳ σχολείῳ τῆς Στρατφόρδης. Εἶχε μὲν δέξει ποιητικὰς τάσεις πρὶν ἢ ἀπέλθῃ τῆς Στρατφόρδης, ἀλλ' ἐκ πασῶν τῶν παραδόσεων μανθάνομεν ὅτι ἦτο ἤδη ἀνεγνω ἰσμένος ὑποκριτής, πρὶν ἢ καταλεχθῇ εἰς τοὺς δραματοποιούς.

Τὰ δύο πρῶτα ποιήματά του «Ἀφροδίτην καὶ Ἄδωνιν» καὶ «Λουκῆτιον» ἀφιέρωσεν ὁ ποιητὴς εἰς τὸν φίλον καὶ προστάτην αὐτοῦ εὐγενῆ καὶ φιλόμουσον κόμητα Southampton, ὅστις πολλαχῶς ὑπεστήριξε καὶ συνέδραμεν αὐτόν. Ἐν τῇ προσφωνήσει τοῦ πρώτου ποιήμα-